KULTURMINISTERIET
SLOTS- OG KULTURSTYRELSEN

FREDNINGSVÆRDIER

BONDEGÅRDEN, LISELUND

VORDINGBORG KOMMUNE

Besigtigelsesdato:	21.08.2019
Besigtiget af:	Nanna Secher Larsen og Louise Swärd Alfbecker
Journalnummer:	16/05352
Kommune:	Vordingborg Kommune
Adresse:	Langebjergvej 8, 4791 Borre, Vordingborg Kommune
Betegnelse:	Bondegården
Fredningsår:	1918, udv. 1960, udv. 2003
Omfang:	*Det Gamle Slot*, Schweitzerhytten med udhus, ishuset, Det Kinesiske Lysthus, Det Norske Hus, to som brændestakke camouflerede retirader, Bondegården (1790-92 af Andreas Kirkerup), Liselund Ny Slot* (1886-87 af Philip Smidth) og det oprindelige have- og parkanlæg herunder de på vedlagte kortbilag viste søer, øer, dæmninger og stensætninger, jorder og volde, indmålte træer og beplantninger samt følgende mindesmærker: grotten syd for Skriversøen, Monumentet for Harmonien på Pyramideøen, Skrivermonumentet nordøst for Skriverøen, soluret syd for Gl. Slot, de to monumenter på Haveøen, Gratiemonumentet og den brudte søjle ved Djævlekløften.*

INDLEDENDE BEMÆRKNINGER

Fredningsbeskrivelsen omhandler en gård, kaldet "Bondegården", som er er del af slotshave- og parkanlægget Liselund, beliggende ved kanten af klinten på Møns yderste østkyst. Bondegården og dens omgivelser er omfattet af fredningen for hele Liselund, der tæller det oprindelige anlæg med have- og skovarealer, de to slotsbygninger og øvrige bolig- og brugsbygninger, pavilloner samt mindemærker. Nationalmuseet har i 2016 udarbejdet en fredningsbeskrivelse af slotshaven og de bygninger, som museet selv ejer.

I nedenstående fredningsbeskrivelse gengives dele af, eller henvises til, Nationalmuseets beskrivelse og værdisætning, idet Bondgårdens historie og værdier er tæt sammenbundet med Liselund som helhed.

BYGNINGSBESKRIVELSE

I det følgende er der ikke taget stilling til lovligheden af bygningsarbejder foretaget i ejendommen.

Bondegården er et firefløjet anlæg omkring en grusbelagt gårdsplads, der ligger i en skovlysning nord for slotshaven. Gården består af tre sammenhængende længer; stuehus mod sydvest, staldlænge mod sydøst og en avlslænge med vognport mod nordøst, samt en fritliggende avlslænge med vognport mod nordvest. Uden for stuehuslængen ligger en have og til øvrige sider omgives bondegården af græsbevokset mark. Længerne er opført i bindingsværk, med tavl af gule flensborgsten, der er hvidkalket over stok og sten. Længerne hviler på en lav sokkel af marksten. Bindingsværket varierer fra længe til længe, men er karakteriseret ved at være forholdsvis enkelt og bestående af stolper og løsholter samt skråbånd blandt andet ved hjørnestolper og fodrem. Tagene er stråtækte valmtage med halmmønning og kragtræer. Stuehuslængen har gennemstrukne, fornaglede bjælkeender og to skorstenspiber med sokkel og krave i rygningen.

Bondegården blev totalistandsat i slutningen af 1980'erne, både ind- og udvendig. Længernes bindingsværk blev udbedret, ligesom vinduer og døre blev udskiftet. Overvejende del af gårdens bygningsdele, materialer og overflader er fra denne tid, eller nyere. Ved istandsættelsen blev en tredjedel af staldlængen inddraget til beboelse. Hovedindgangen er i denne del gennem en tofløjet og mørkerød pladedør, der udefra ligner en revledør, med båndbeslag og henover er et overvindue. Foran døren er et trappetrin i træ. Stuehuslængen har yderligere to lignende indgangsdøre mod gårdspladsen. De er enkeltfløjede og har begge et lille overvindue. På havesiden er en halvdør ind til køkkenet.

Samtlige øvrige indgange i længerne er mørkebrune, enten store, tofløjede revleporte eller enkeltfløjede revledøre, med båndbeslag. Mod gårdsiden har staldlængen en port og i tagfladen er et høgab med revleluge. Avlslængen har tre store vognporte samt en dør ind til "Hønsehuset", et rum der i dag er indrettet skovfogedkontor. Den fritliggende avlslænge har en vognport i midten og døre i hver ende, til henholdsvis. et værksted og et depotrum med en brønd under et stort låg i gulvet. Mod nordøst er en dør i staldlængen, ud mod marken.

Stuehus- og staldlængen samt kontorrummet i avlslængen mod nordøst har lysegrå, én- og torammede vinduer med seksrudede rammer og hjørnebåndshængsler. Indvendigt er rammerne forsynet med koblede rammer med termoglas. I tagfladen mod sydøst, i den del hvor der er beboelse, er en kvist med opsprosset vindue. Avlslængerne har åbninger uden rammer og glas, med mørkebrune karme og revleluger.

I det indre bærer stuehuslængen præg af istandsættelsen i 80'erne. Entré, dagligstue og badeværelse ligger i den del der oprindelig var staldlænge. Stuen har et gulv af fyrretræsplanker i faldende længder

og tapetserede vægge. I entréen ligger et murstensgulv i gulbrune sten, som fortsætter ud i et åbent køkkenareal med nyere køkkenelementer og spiseplads. Det oprindelige køkkenildsted er fjernet, men selve nichen er bevaret, hvor store syldsten er synlige i gulvet. Resterende del af stuehuslængen er ombygget med et gangareal mod gårdsiden med samme gulvbelægning. Herfra er der adgang til tre værelser mod haven og et bryggers for enden af gangen. Værelserne har trægulve og samtlige dørindfatninger, døre og vinduesplader i beboelsen er gennemgående lysegrå og af nyere dato.

Staldlængens indre fremstår med pigstensgulv og uisoleret bindingsværkskonstruktion, hvor tavlenes lysegule flensborgsten er synlige. Langs skillevæggen til stuehuset løber en trappe op til et loftrum, der er indrettet over beboelsen. Begge avlslænger fremstår ligeledes med uisolerede bindingsværksmure, på nær i kontoret i længen mod nordøst, som har gipsvægge, trægulv og træbetonplader i loftet. Samme loftbeklædning er i vognportene ved siden af kontoret, der i dag er garage. Her ligger betonfliser på gulvet.

Træbetonpladerne og betonfliserne går igen i det nordligst rum i den fritliggende længe, som i dag fungerer som værksted. Herudover har den nordvestvendte, fritliggende længe stampet jordgulv og synlig tømmerkonstruktion med åbent til kip.

BYGNINGSHISTORIE

Liselund blev anlagt i perioden fra 1783 til 1792, som en gave fra ejeren af Marienborg, geheimeråd, kammerherre og amtmand over Møn, Gérard Pierre Antoine de Bosc de la Calmette (1752-1803) til hans hustru Catharina Elisabeth, kaldet Lisa.

Bondegården blev opført i 1790-92, samtidig med Det Gamle Slot, som kuskebolig, stald og materialegård. Således er det et af Liselunds første bygningsanlæg. Samtlige bygninger i haveanlægget tilskrives arkitekt Andreas Kirkerup.

Liselund var i familien Calmettes eje frem til 1820. Efter et par ejeskifter kom hele anlægget i baronfamilien Rosenkrantz besiddelse i 1843, hvor i det forblev frem til 1981, da Skov- og Naturstyrelsen erhvervede en del af området, herunder Bondegården. Skov- og Naturstyrelsen totalrenoverede den nedslidte gård og har brugt den som skovfogedbolig siden 1987.

Bondegården blev fredet i 1973.

KILDER

Fredningsbeskrivelse af Liselund, Nationalmuseet, 2016.

Oplysninger fra skovfoged Hans Christian Gravesen ved besigtigelse.

MILJØMÆSSIG VÆRDI

Bondegårdens miljømæssige værdi knytter sig til Liselund som helhed, hvor gården indgår som en vigtig bestanddel i det yderst helstøbte kulturmiljø. Den adskilte beliggenhed, skjult inde i skoven nord for haven, fortæller om, at bygningerne er opført for at understøtte anlæggets drift, til forskel fra den øvrige bebyggelse, der indgik i havens sceneri.

Der er endvidere miljømæssig værdi i længernes ensartede konstruktion, materiale- og farveholdning samt indbyrdes placering omkring den grusbelagte gårdsplads, der danner er visuel og funktionsmæssig sammenhæng. Den homogene bebyggelse omgivet af have- og skovarealer fremstår som en fuldendt og stemningsfuld enhed i det større anlæg, der både fortæller sin egen historie og samtidig er fint indpasset i Liselunds miljømæssige hierarki.

KULTURHISTORISK VÆRDI

Bondegårdens kulturhistoriske værdi knytter sig til gårdens relation til det samlede haveanlæg. Liselunds kulturshistoriske værdi er indgående beskrevet i Nationalmuseets fredningsbeskrivelse af anlægget, hvorfor der henvises til denne for en uddybende værdisætning.

Liselund blev skabt med afsæt i tidens ideal om, at mennesket skulle leve enkelt, i samklang med den omskiftelige og stemningsfulde natur. Den romantiske have var en rekreativ forlystelsespark, hvor gæstehuse og pavilloner blev opført i varierende udtryk med inspiration fra udenlandske arkitekturtraditioner, og som skulle fungere som eksotiske indslag ved en spadseretur i det dramatiske terræn.

I tråd med den scenografiske tilgang i Liselunds udformning, blev bygningerne til beboelse for stedets ejere og ansatte samt drift af haven, henholdsvis Det Gamle Slot og Bondegården, udført i en stedbunden arkitektur og en traditionel byggeskik, om end med helt forskellig bearbejdning og forfinelse. Herved opstår en samhørighed mellem de to absolutte yderpunkter i Liselunds bygningsmæssige rangorden, der på finest vis binder anlægget sammen, helt i tråd med stedets ånd.

Isoleret fra det samlede anlægs fortælling, knytter der sig kulturhistorisk værdi til Bondegårdens bygningstypologiske egenart, hvor den funktionsopdelte struktur fremstår intakt. Den kulturhistoriske fortælling materialiseres i de ældre og bevarede dele af avlslængerne med uisolerede mure samt sten- og jordgulve, længernes traditionelt udførte bygningsdele, herunder revleporte, høgab med revleluge, skorstene mv., samt gårdens egnstypiske materiale- og farvevalg. Endvidere knytter der sig kulturhistorisk værdi til det traditionelle, enkle, østdanske bindingsværk, der er hvidkalket over stok og sten.

ARKITEKTONISK VÆRDI

Den arkitektoniske værdi knytter sig til det firelængede bygningsanlæg, der fremstår som en sluttet og homogen helhed. Længerne har mådeholdne proportioner og kun i få detaljer anes et hierarki mellem stuehus og avlslænger. Det understøttes af det simple og gedigne materialevalg, de ensartede kalkede mure og ubrudte, stråtækte tagflader.

I kraft af de beskedne arkitektoniske virkemidler, fremstår Bondegården i samklang med sine omgivelser og med et værdifuldt, prunkløst og robust udtryk.

BÆRENDE FREDNINGSVÆRDIER

De bærende fredningsværdier ved Bondegården knytter sig til det samlede firlængede anlæg som en vigtig del af kulturmiljøet Liselund. Gården udgør et vigtigt bygningstypologisk indslag i det nøje orkestrerede lyststed og den samlede fortælling om haveanlægget, og er endvidere et fint eksempel på en egnstypisk sydsjællandsk gård fra 1700-tallet.

I det ydre knytter de bærende fredningsværdier sig til den firelængede gård omkring den grusbelagte gårdsplads, længerne af bindingsværk kalket over stok og sten, stråtækte valmtage, traditionelt udførte bygningsdele som skorstenspiber, høgab med revleluge i staldlængen, kvist, samt revleporte og -døre, udgør Den sparsomme detaljering og simple materiale- og farveholdning er afgørende for forståelsen af gårdens placering i Liselunds bygningsmæssige hierarki. Farve- og materialeholdningen danner samtidig samhørighed med havens hovedværk, Det Gamle Slot.

I det indre knytter de bærende fredningsværdier sig til de bevarede dele af den ældre konstruktion både i stuehus og avlslængerne, den traditionelle materialeholdning, med avlslængernes uisolerede mure af bindingsværk, blotlagte tømmerkonstruktioner samt jord- og pigstensgulv. Hertil kommer de bevarede dele af den ældre

planløsning i stuehuset, herunder ildstedskappen og de bevarede syldsten. Endelig komme den traditionelle materialeholdning.

ANBEFALINGER

Ingen angivet.

FORHOLD VEDRØRENDE FREDNINGEN

SKØNNET VEDLIGEHOLDELSESTILSTAND

- [x] God vedligeholdelsesstandard, ingen eller få ubetydelige skader
- [ ] Tilfredsstillende vedligeholdelsesstandarder, få mindre betydelige skader og
- [ ] Ringe vedligeholdelsesstandard, en del skader og noget nedslidt
- [ ] Dårlig vedligeholdelsesstandard, omfattende skader og meget nedslidt

☐ FF3 Ændringer der har ødelagt bygningens fredningsværdier

"Klik og skriv tekst"

☒ FF2 Arbejder som har svækket bygningens fredningsværdier

Anlægget er stærkt restaureret i 1980'erne, I stuehusets indre er der på nær ildstedkappen og nogle syldsten ikke aflæselige ældre spor.

☐ FORSLAG TIL UDVIDELSE AF FREDNINGEN

☐ FORSLAG TIL OPHÆVELSEN AF FREDNINGEN

☒ NOTER

Anlægget er hårdt restaureret i 1980'erne og særligt i stuehuset samt den tilliggende længe er det indre i høj grad ændret sådan at stort set alle ældre spor og bygningsdele er væk. Beboelsesdelen er blandt andet gravet ud for at opnå en højere lofthøjde i det indre.

Det anbefales, at utraditionelt udførte bygningsdele og materialer i stuehuset, herunder pladedøre, vinduer med koblede rammer, lister, moderne køkken- og badeværelsesinventarer samt installationer, udskiftes ved en fremtidig ombygning.

KOMPLEKSTYPE 500

TILKNYTTEDE BYGNINGER

		Arkitekt/bygmester/ingeniør	Stilart/bygningsperiode
Bygning 1 -	Stuehus	Andreas Kirkerup	Anden
Bygning 2 -	Stald- og avlslænge	Andreas Kirkerup	Anden
Bygning 3 -	Avlslænge	Muligvis Andreas Kirkerup	Anden

RETTELSER TIL BBR